

7. *Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrainy vid 26 kvitnia 2001 r. № 2402-III* [On child protection: Law of Ukraine of April 26, 2001, No. 2402-III]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> [in Ukrainian].

8. *Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasyilstvu: Zakon Ukrainy vid 7 hrudnia 2017 r. № 2229-VIII* [On prevention and counteraction to domestic violence: Law of Ukraine of December 7, 2017, No. 2229-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> [in Ukrainian].

9. *Konventsiiia OON pro prava dytyny vid 20 lystopada 1989 r.* [United Nations Convention on the Rights of the Child of November 20, 1989]. Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_021#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text) [in Ukrainian].

10. *Konventsiiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasyilstvu stosovno zhinok i domashnomu nasyilstvu ta borotbu iz tsymy vavyshchamy vid 11 travnia 2011 r.* [Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence of May 11, 2011]. Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_001-11#n2](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#n2) [in Ukrainian].

11. *Konventsiiia Rady Yevropy pro zakhyst ditei vid seksualnoi ekspluatatsii ta seksualnoho nasyilstva vid 25 zhovtnia 2007 r.* [Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse of October 25, 2007]. Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_927#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text) [in Ukrainian].

12. *Yevropeiska konventsiiia pro zdiisnennia prav ditei vid 25 sichnia 1996 r.* [European Convention on the Exercise of Children's Rights of January 25, 1996]. Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_135#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 25.11.2025

УДК 351.72:314.1(4)

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-19-357-364

**Кропивна Катерина Олексіївна,**  
PhD, доцент кафедри приватного права  
Київського національного економічного університету  
імені Вадима Гетьмана,  
6144033@gmail.com,  
ORCID ID: 0000-0001-9309-0911

## НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СФЕРИ

У статті досліджено адміністративно-правові напрями вдосконалення державної демографічної політики України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Обґрунтовано, що сучасна демографічна криза в Україні має багатовимірний характер і проявляється у поєднанні природного скорочення населення, масової зовнішньої та внутрішньої міграції, передчасної смертності, гендерного дисбалансу, старіння населення та зменшення трудового і репродуктивного потенціалу держави. Доведено, що за таких умов демографічна проблематика виходить за межі соціальної сфери й набуває значення стратегічного напрямку публічного адміністрування, безпосередньо пов'язаного з національною безпекою, економічною реконструкцією та довгостроковою стійкістю держави. На цій основі зроблено висновок, що вдосконалення адміністративно-правового регулювання демографічної сфери має розглядатися як ключова передумова формування післявоєнної моделі розвитку, орієнтованої на відновлення людського потенціалу та демографічної резильєнтності України.

Особливу увагу приділено обґрунтуванню конкретних напрямів нормативного й інституційного вдосконалення. Визначено потребу інтеграції демографічного прогнозування до державного стратегічного і бюджетного планування, включення демографічних індикаторів до програм економічного і соціального розвитку, а також посилення регіонального виміру демографічної політики. Проаналізовано адміністративно-правові проблеми регулювання міграційних процесів та реінтеграції населення, зокрема у сфері житлового забезпечення, і запропоновано модель єдиної адміністративної процедури повернення та реінтеграції осіб, які повертаються в Україну. Обґрунтовано необхідність удосконалення процедур у сфері громадського здоров'я, медичної реабілітації та охорони чоловічого здоров'я як чинників зниження передчасної смертності та підвищення тривалості життя. Окремо розглянуто трансформацію адміністративно-правової моделі державної підтримки сім'ї в умовах воєнних втрат, запропоновано механізми комплексного супроводу сімей загиблих осіб, спрощення процедур призначення допомоги, розширення доступу до житла, освіти, гнучкої зайнятості та інфраструктури догляду за дітьми. Зроблено висновок, що ефективна демографічна політика в сучасних умовах можлива лише за умови поєднання правових гарантій, економічних стимулів, адміністративних процедур і міжвідомчої координації в межах єдиної системи публічного адміністрування.

**Ключові слова:** демографічна політика, демографічна криза, публічне адміністрування, адміністративно-правове регулювання, міграційні процеси, людський потенціал, післявоєнне відновлення, демографічна стійкість, соціальна підтримка сім'ї, реінтеграція населення.

© К.О.Кропивна, 2025

**Кропивна К. DIRECTIONS FOR IMPROVING ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF THE DEMOGRAPHIC SPHERE**

The article examines administrative and legal directions for improving the state demographic policy of Ukraine under martial law and post-war recovery. It is substantiated that the modern demographic crisis in Ukraine is multidimensional and manifests itself in a combination of natural population decline, mass external and internal migration, premature mortality, gender imbalance, population aging, and a decrease in the labor and reproductive potential of the state. It is proven that under such conditions, demographic issues go beyond the social sphere and acquire the significance of a strategic direction of public administration, directly related to national security, economic reconstruction, and long-term stability of the state. On this basis, it is concluded that improving administrative and legal regulation of the demographic sphere should be considered as a key prerequisite for the formation of a post-war development model focused on restoring human potential and demographic resilience of Ukraine.

Particular attention is paid to substantiating specific directions of regulatory and institutional improvement. The need for integrating demographic forecasting into state strategic and budgetary planning, including demographic indicators in economic and social development programs, and strengthening the regional dimension of demographic policy has been identified. The administrative and legal problems of regulating migration processes and population reintegration, in particular in the field of housing, have been analyzed, and a model of a unified administrative procedure for the return and reintegration of persons returning to Ukraine has been proposed. The need to improve procedures in the field of public health, medical rehabilitation, and men's health protection as factors in reducing premature mortality and increasing life expectancy has been substantiated. The transformation of the administrative and legal model of state family support in the context of war losses has been separately considered, and mechanisms for comprehensive support for families of deceased persons, simplification of procedures for assigning assistance, expansion of access to housing, education, flexible employment, and childcare infrastructure have been proposed. It is concluded that effective demographic policy in modern conditions is possible only if legal guarantees, economic incentives, administrative procedures and interdepartmental coordination are combined within a single system of public administration.

**Keywords:** demographic policy, demographic crisis, public administration, administrative and legal regulation, migration processes, human potential, post-war recovery, demographic stability, social support for the family, population reintegration.

**Постановка проблеми.** Повномасштабна збройна агресія проти України суттєво загострила наявні демографічні проблеми та спричинила нові виклики, пов'язані з масовою міграцією, людськими втратами, старінням населення, звуженням трудового потенціалу й територіальними диспропорціями розселення. За таких умов традиційні підходи до демографічної політики виявляються недостатніми, а сама демографічна сфера потребує системного адміністративно-правового реагування. Це зумовлює необхідність переходу від констатації демографічної кризи до розроблення чітких напрямів нормативного, процедурного та інституційного вдосконалення державної політики у цій сфері.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Проблематика демографічних змін, державної демографічної політики та її зв'язку з ринком праці, соціальною інклюзією, міграцією та регіональним розвитком висвітлюється як у міжнародних, так і в національних дослідженнях. Важливе значення мають документи та аналітичні підходи Європейської Комісії й Європейського Парламенту, присвячені реагуванню на демографічні зміни, реформам ринку праці та політиці згуртованості. В українському правовому полі окремі аспекти досліджуваної проблематики відображені у працях, присвячених державній демографічній, соціальній, міграційній та сімейній політиці, а також у нормативних актах щодо адміністративної процедури, системи громадського здоров'я, соціальних послуг, підтримки сімей з дітьми, регіональної політики, освіти, житлового забезпечення внутрішньо переміщених осіб та реабілітації у сфері охорони здоров'я. Водночас у сучасній юридичній науці недостатньо комплексно розробленим залишається питання саме адміністративно-правового вдосконалення демографічної політики як цілісної системи взаємопов'язаних нормативних, процедурних та інституційних механізмів, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

**Метою статті** є обґрунтування основних напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання демографічної сфери України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення, а також визначення конкретних нормативних і процедурних механізмів, спрямованих на відновлення людського потенціалу та забезпечення демографічної стійкості держави.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Воєнні дії істотно поглибили ці тенденції. За даними міжнародних організацій, з початку повномасштабного вторгнення понад 6,2–7,5 млн громадян виїхали за межі України, ще понад 4,6 млн осіб набули статусу внутрішньо переміщених. У 2022 році чисельність населення скоротилася орієнтовно на 11 відсотків порівняно з попереднім роком. Масова міграція має переважно гендерно і віково специфічний характер: серед тих, хто виїхав, домінують жінки з дітьми та особи молодого працездатного віку, що формує ризик довгострокової втрати репродуктивного і трудового потенціалу.

Народжуваність демонструє стрімке зниження. Якщо у 2019 році щомісячно народжувалося в середньому 25,7 тис. дітей, то у 2021 році близько 22 тис., а на початку 2022 року цей показник зменшився до приблизно 18 тис.. Сумарний коефіцієнт народжуваності наблизився до критично низького рівня близько 0,9 дитини на одну жінку, що істотно нижче за рівень простого відтворення. Одночасно зберігається висока смертність, зокрема серед чоловіків працездатного віку, а очікувана тривалість життя чоловіків суттєво відстає від середньоєвропейських показників. Частка осіб віком 60 років і старше вже до війни

перевищувала 28 відсотків, що в умовах скорочення молодших вікових груп посилює демографічне старіння та збільшує навантаження на системи соціального і пенсійного забезпечення.

Таким чином, демографічна криза в Україні має багатовимірний характер: поєднання природного скорочення, масової зовнішньої та внутрішньої міграції, передчасної смертності, гендерного дисбалансу та структурного старіння населення формує кумулятивний ефект, який виходить за межі суто соціальної проблематики. Йдеться про ризик зменшення трудового ресурсу, звуження податкової бази, послаблення обороноздатності та зниження інноваційного потенціалу держави.

Міжнародний досвід країн, що пережили масштабні воєнні руйнування, свідчить, що стабілізація демографічної ситуації потребує не ізольованих соціальних заходів, а цілісної державної політики, заснованої на інтеграції правових, економічних та інституційних механізмів. У межах цього дослідження відповідний зарубіжний досвід було ґрунтовно проаналізовано з позицій моделей післявоєнного відновлення та інструментів демографічної компенсації втрат, що дозволило встановити спільну закономірність: інфраструктурна відбудова без паралельного відновлення людського потенціалу не забезпечує довгострокового економічного зростання та регіональної збалансованості.

В умовах України, де демографічні втрати поєднуються з територіальними диспропорціями, вимушеною внутрішньою мобільністю населення та зовнішньою міграцією, відсутність системного адміністративно-правового реагування здатна трансформувати тимчасові воєнні наслідки у стійку структурну деградацію. Саме тому імплементація комплексного підходу, заснованого на поєднанні правових гарантій, економічних стимулів та інституційної координації, набуває принципового значення для запобігання довгостроковим демографічним дисбалансам.

Саме тому вдосконалення адміністративно-правового регулювання демографічної сфери має розглядатися як ключова передумова формування післявоєнної моделі розвитку, орієнтованої на відновлення чисельності, поліпшення якісних характеристик населення та забезпечення демографічної резильєнтності держави. Такий підхід зумовлює необхідність переходу від констатації проблем до визначення конкретних напрямів нормативного та інституційного вдосконалення.

По-перше, стратегічно-нормативна основа державної демографічної політики України потребує комплексного удосконалення з урахуванням сучасних соціально-економічних трансформацій, наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України та довгострокових тенденцій відтворення населення. Нормативним підґрунтям формування державної політики у цій сфері є Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року» від 30 вересня 2024 року № 922-р, яким визначено стратегічні цілі, завдання та пріоритети держави у сфері народжуваності, зниження передчасної смертності, стабілізації міграційних процесів та формування умов для відновлення людського потенціалу. Водночас практична реалізація цієї Стратегії потребує інституційного закріплення обов'язкового врахування кількісних та якісних характеристик населення у державному стратегічному і бюджетному плануванні, включаючи середньострокові бюджетні декларації, державні цільові програми та регіональні плани відновлення.

У цьому контексті доцільним є нормативне встановлення вимоги щодо інтеграції демографічного прогнозування у процес формування програм економічного і соціального розвитку, а також у процедури оцінювання ефективності бюджетних витратків. Йдеться про системне врахування таких параметрів, як вікова структура населення, коефіцієнти народжуваності та смертності, очікувана тривалість життя, показники міграційного приросту або відтоку, рівень демографічного навантаження на працездатне населення, просторові диспропорції розселення. Зазначені показники повинні використовуватися як інструмент аналітичного обґрунтування управлінських рішень у сфері зайнятості, житлової політики, охорони здоров'я, освіти та регіонального розвитку. Інтеграція демографічного аналізу в систему стратегічного управління дозволяє не лише оцінювати поточний стан суспільства, а й моделювати довгострокові наслідки державної політики для фінансової стійкості систем соціального забезпечення, ринку праці та просторової організації економіки.

Особливої уваги потребують регіональні програми розвитку, оскільки демографічні процеси мають суттєво диференційований характер залежно від території. У ряді регіонів спостерігається інтенсивна депопуляція та старіння населення, в інших також відбувається підвищене міграційне навантаження внаслідок внутрішнього переміщення осіб. Відповідно, регіональні стратегії повинні містити окремі розділи, присвячені аналізу демографічної динаміки, оцінюванню потреб у соціальній інфраструктурі, формуванню програм підтримки сімей з дітьми, розвитку локальних ринків праці та створенню стимулів для повернення та закріплення населення. Включення демографічного компоненту до регіональних програм відновлення є критично важливим для забезпечення їх реалістичності та фінансової обґрунтованості.

Фінансове забезпечення заходів демографічної політики має здійснюватися як за рахунок державного бюджету України, так і через механізми міжнародної технічної допомоги та грантові програми. Зокрема, держави, що співпрацюють з Європейським Союзом, можуть залучати підтримку в межах Інструменту технічної підтримки Європейської Комісії, зокрема в рамках пріоритету щодо реагування на демографічні зміни, розвитку навичок та реформ ринку праці [1]. Такі програми спрямовані на інституційне зміцнення органів публічної влади у сфері стратегічного планування, удосконалення аналітичних інструментів прогнозування та інтеграцію демографічного компоненту в секторальні політики.

Практика Європейського Союзу демонструє системний підхід до врахування демографічних трансформацій у публічному управлінні. У Комунікації Європейської Комісії «Demographic change in Europe: a toolbox for action» від 17 січня 2023 року наголошується на необхідності інтегрованого реагування на старіння населення, скорочення чисельності працездатних осіб та територіальні диспропорції розвитку [2]. У зазначеному документі демографічний аналіз розглядається як інструмент стратегічного прогнозування, що дозволяє оцінювати довгострокові соціально-економічні наслідки управлінських рішень у сферах зайнятості, освіти, охорони здоров'я, житлової політики та регіонального розвитку. Крім того, Резолюція Європейського парламенту «On reversing demographic trends in EU regions using cohesion policy instruments» від 15 листопада 2022 року підкреслює необхідність використання політики згуртованості для пом'якшення негативних демографічних тенденцій та підтримки регіонів, що зазнають депопуляції [3].

По-друге, необхідно посилити адміністративно-правові механізми регулювання міграційних процесів та реінтеграції населення саме через удосконалення адміністративних процедур, які забезпечують реалізацію права на повернення, доступ до житла, соціальних послуг та економічну інтеграцію. Йдеться не стільки про розширення нормативного масиву, скільки про формування чітких, послідовних, передбачуваних та доступних процедур публічної адміністрації, що дозволяють особі реалізувати свої права без надмірного адміністративного навантаження, дублювання документів та дискреційних зловживань.

Ключовою проблемою сьогодні є фрагментарність процедур забезпечення житлом, отримання реабілітаційної допомоги, доступу до ринку праці та соціального супроводу. Формально право існує, проте процедура його реалізації часто є складною, багатоступеневою та залежною від різних суб'єктів владних повноважень. Відтак акцент має бути зроблений на стандартизації адміністративної процедури надання житла з фондів тимчасового проживання, особливо з урахуванням змін, внесених Постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2025 року № 471 до Порядку, затвердженого Постановою від 29 квітня 2022 року № 495 [4; 5].

З урахуванням нової редакції Порядку житлове приміщення з фонду надається на підставі рішення уповноваженого органу за результатами розгляду заяви особи, яка належить до визначених категорій. Адміністративна процедура включає подання заяви, додавання підтвердних документів, прийняття рішення у встановлений строк, можливість залишення заяви без руху у разі неповноти документів із застосуванням положень ст. 43 Закону України «Про адміністративну процедуру», а також укладення договору найму як фінального юридичного етапу реалізації права [6].

Однак проблема полягає не у відсутності процедури як такої, а у її обмеженому характері. По-перше, житло надається на строк до одного року, що формує виключно тимчасовий режим користування і не створює довгострокової правової визначеності. По-друге, процедура прив'язана до статусу внутрішньо переміщеної особи або до отримання реабілітаційної допомоги поза місцем реєстрації, що звужує можливість її застосування до громадян, які повертаються з-за кордону без формального статусу внутрішньо переміщеної особи. По-третє, адміністративне рішення приймається уповноваженим органом на локальному рівні, що створює ризики неоднакової практики застосування.

У цьому контексті доцільно запропонувати формування єдиної адміністративної процедури реінтеграції особи, яка повертається на територію України, що має включати такі стадії: первинну реєстрацію повернення через центр надання адміністративних послуг або дипломатичну установу; автоматичну передачу інформації до органів соціального захисту та служби зайнятості; визначення потреби у тимчасовому або постійному житловому забезпеченні; прийняття рішення у чітко визначений строк із обов'язковим мотивуванням; укладення договору користування житлом або направлення до альтернативної програми забезпечення житлом.

Процедура повинна відповідати принципам адміністративної справедливості, пропорційності, доступності та правової визначеності. Особливо важливим є запровадження принципу міжвідомчої координації, за якого особа подає одну заяву, а взаємодія між органами влади здійснюється без її додаткового залучення. Це відповідає сучасним стандартам адміністративного процесу та сприяє зниженню бар'єрів для повернення.

Також необхідно передбачити процесуальні гарантії оскарження рішень уповноважених органів, чіткі строки розгляду скарг, електронний моніторинг стану заяви та можливість дистанційного подання документів. В умовах цифровізації публічного управління доцільно інтегрувати процедуру подання заяв на житлове забезпечення та реінтеграційні послуги через Єдиний державний вебпортал електронних послуг.

Досвід післявоєнних держав свідчить, що повернення населення не відбувається автоматично після завершення активної фази конфлікту. Воно можливе лише за наявності процедурної передбачуваності та довіри до адміністративної системи. Безпекові гарантії мають поєднуватися з чітким алгоритмом дій держави щодо забезпечення житлом, доступу до праці та соціальної інтеграції. Якщо особа не розуміє, якою є процедура, скільки вона триватиме, які документи необхідні та які наслідки має рішення, мотивація до повернення істотно знижується.

По-третє, адміністративно-правове регулювання у сфері демографічної політики має бути спрямоване на системне зниження рівня передчасної смертності та підвищення середньої очікуваної тривалості життя населення шляхом удосконалення адміністративних процедур у сфері громадського здоров'я, профілактики захворювань та медичної реабілітації. У цьому контексті ключового значення

набуває імплементація положень Закону України «Про систему громадського здоров'я» від 6 вересня 2022 року № 2573-IX, який закріплює інституційну модель функціонування системи громадського здоров'я, визначає повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері профілактики захворювань, епідеміологічного нагляду та формування державної політики щодо збереження здоров'я населення [7].

Адміністративно-правовий механізм у цій сфері повинен бути орієнтований не лише на реагування на захворювання, а й на превентивну складову, що передбачає розроблення та обов'язкове впровадження державних програм профілактики хронічних неінфекційних захворювань, зокрема серцево-судинних, онкологічних, ендокринних та психічних розладів. Відповідні заходи мають реалізовуватися через програмні інструменти, зокрема Державну стратегію розвитку системи охорони здоров'я, а також через Програму медичних гарантій, яка функціонує відповідно до Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19 жовтня 2017 року № 2168-VIII [8].

Особливої актуальності набуває розвиток реабілітаційної інфраструктури для ветеранів війни та осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії. Нормативною основою в цій сфері є Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» від 3 грудня 2020 року № 1053-IX, який визначає організаційні засади надання реабілітаційної допомоги, стандарти та вимоги до мультидисциплінарних реабілітаційних команд [9]. Адміністративна складова повинна передбачати спрощену процедуру направлення на реабілітацію, міжвідомчу координацію між Міністерством охорони здоров'я України, Міністерством у справах ветеранів України та органами місцевого самоврядування, а також гарантоване фінансування послуг у межах Програми медичних гарантій.

Окремого нормативного врегулювання потребує питання відновлення медичної мережі у депопульованих та постраждалих регіонах. Йдеться про адміністративні рішення щодо оптимізації мережі закладів охорони здоров'я, створення мобільних медичних бригад, стимулювання лікарів до роботи у сільській місцевості та на територіях з низькою щільністю населення. Такі заходи мають здійснюватися в межах державної політики регіонального розвитку відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року № 156-VIII [10].

В умовах значної гендерної асиметрії населення та суттєвих втрат чоловічого населення працездатного віку особливого значення набувають спеціалізовані програми охорони чоловічого здоров'я. Такі програми мають включати обов'язкові профілактичні огляди, ранню діагностику серцево-судинних та онкологічних захворювань, психосоціальну підтримку, заходи з подолання посттравматичних стресових розладів, а також розвиток центрів психологічної допомоги для ветеранів та членів їхніх сімей. Адміністративно-правовий механізм у цій сфері повинен передбачати координацію між системою охорони здоров'я, соціального захисту та ветеранської політики, а також запровадження стандартів надання психосоціальних послуг на рівні територіальних громад.

По-четверте, потребує системного переосмислення адміністративно-правова модель державної підтримки сім'ї з урахуванням воєнних втрат, демографічної асиметрії та зростання кількості неповних сімей. Йдеться про трансформацію не лише обсягу соціальних виплат, а насамперед процедурного механізму забезпечення комплексної підтримки вдів, дітей, які втратили одного або обох батьків, осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Нормативною базою у цій сфері є Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992 року № 2811-XII [11], Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III [12], а також Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII [13]. Проте зазначені акти не враховують у повному обсязі масштаб воєнних втрат і не формують спеціального адміністративного режиму підтримки сімей загиблих військовослужбовців та цивільних осіб. У цьому контексті доцільно, на нашу думку, запропонувати такі конкретні заходи:

1. запровадження окремої державної програми «Комплексна підтримка сімей, які постраждали внаслідок збройної агресії», що затверджується постановою Кабінету Міністрів України. У межах цієї програми має бути встановлено єдину адміністративну процедуру супроводу сім'ї через принцип «єдиного звернення». Покроково це має виглядати таким чином: подання заяви до центру надання адміністративних послуг або через електронний сервіс; автоматичне формування міжвідомчої електронної справи; визначення потреб сім'ї за участю соціального працівника; ухвалення комплексного рішення щодо грошової допомоги, житлового забезпечення, доступу до освіти та медичних послуг у межах одного адміністративного акту;

2. внесення змін до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» з метою встановлення підвищених стандартів допомоги для вдів та дітей загиблих осіб із щорічною індексацією на рівень не нижче фактичної інфляції та із прив'язкою до прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Одночасно має бути передбачено автоматичне призначення допомоги без повторного підтвердження статусу щороку, що усуне надмірне адміністративне навантаження;

3. забезпечення гарантованого доступу до житла через окремий підрозділ у Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року № 495, із розширенням переліку отримувачів на сім'ї загиблих військовослужбовців незалежно від статусу внутрішньо переміщеної особи. Процедура має

передбачати пріоритетність розгляду заяви, скорочені строки прийняття рішення та можливість довгострокового користування житлом або участі у програмі часткової компенсації вартості житла;

4. внесення змін до Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII [14] щодо гарантованого зарахування дітей загиблих осіб до закладів дошкільної освіти позачергово, забезпечення безоплатного харчування та повного або часткового покриття вартості навчання у закладах професійної та вищої освіти за рахунок державного бюджету. Адміністративна процедура має бути максимально спрощеною, із міжвідомчим обміном інформацією без вимоги до батьків подавати довідки, які вже містяться в державних реєстрах;

розвиток гнучких форм зайнятості для осіб, які поєднують батьківство із трудовою діяльністю. У межах Кодексу законів про працю України доцільно, на нашу думку, розширити гарантії дистанційної та неповної зайнятості для одиноких батьків та вдів із збереженням трудових прав і соціального страхування. Паралельно необхідно передбачити компенсаційні механізми для роботодавців, які створюють робочі місця з гнучким графіком для таких категорій працівників.

По-шосте, розбудова інфраструктури догляду за дітьми має здійснюватися через запровадження спеціальної державної програми співфінансування створення муніципальних центрів денного догляду, міні-садків, сімейних форм короткострокового перебування дітей та служб соціального супроводу батьків. Йдеться про формування чіткої адміністративної процедури створення та функціонування таких закладів із визначенням компетенції органів місцевого самоврядування, стандартів надання послуг, кадрових вимог та механізму фінансового забезпечення.

Нормативною основою у цій сфері є Закон України «Про дошкільну освіту» від 11 липня 2001 року № 2628-III [15], а також Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. Водночас зазначені акти не містять деталізованої адміністративної процедури створення малих муніципальних форм догляду, що є критично важливим в умовах демографічних втрат та зростання кількості неповних сімей.

У цьому контексті доцільним є ухвалення постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку створення та функціонування муніципальних центрів денного догляду за дітьми», яка має передбачати покрокову адміністративну модель.

Перший етап - ініціювання створення центру органом місцевого самоврядування на підставі оцінки потреб територіальної громади із врахуванням кількості дітей відповідного віку, чисельності працюючих батьків та кількості неповних сімей. Така оцінка оформлюється рішенням виконавчого комітету.

Другий етап - затвердження місцевої програми співфінансування із визначенням джерел коштів: державна субвенція, місцевий бюджет, міжнародна технічна допомога. Одночасно визначається форма закладу: комунальний заклад, структурний підрозділ існуючого закладу освіти або соціальної установи, або центр змішаного типу.

Третій етап - проходження спрощеної процедури ліцензування або повідомної реєстрації із встановленням мінімальних стандартів безпеки, санітарних вимог, граничної наповнюваності груп, кваліфікаційних вимог до персоналу та співвідношення кількості працівників до кількості дітей.

Четвертий етап - укладення договору про надання послуг між закладом та батьками із визначенням режиму перебування дитини, обсягу послуг, умов харчування та відповідальності сторін.

Фінансовий механізм, на наше переконання, має передбачати державну субвенцію на створення інфраструктури та часткову компенсацію витрат на утримання закладу для громад, у яких кількість дітей перевищує середній регіональний показник або які прийняли значну кількість внутрішньо переміщених осіб. При цьому для одиноких батьків, вдів та сімей загиблих військовослужбовців послуги догляду мають надаватися безоплатно або з мінімальною оплатою, що компенсується з бюджету.

Окремо має бути визначено стандарти соціального супроводу, які включають психологічну підтримку батьків, консультації щодо працевлаштування, координацію із службами зайнятості та органами соціального захисту. Це забезпечить інтегрований підхід до поєднання батьківства із трудовою зайнятістю.

Окремого значення набуває забезпечення доступу до психологічної та психосоціальної підтримки сімей, які зазнали воєнних втрат. Нормативною основою є Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII [13], однак чинна редакція потребує доповнення положеннями щодо гарантованої кризової психологічної допомоги для сімей загиблих осіб. Доцільно внести зміни до зазначеного Закону шляхом закріплення окремого виду базової соціальної послуги – кризового психологічного консультування для членів сімей загиблих військовослужбовців та цивільних осіб.

Адміністративна процедура надання такої послуги повинна передбачати: подання заяви або автоматичне включення до реєстру отримувачів соціальної підтримки після встановлення статусу члена сім'ї загиблого; визначення індивідуального плану психологічної підтримки; надання безоплатних консультацій у державних або комунальних закладах охорони здоров'я чи соціальних службах; можливість дистанційного консультування; гарантований мінімальний обсяг безоплатної допомоги протягом визначеного строку, наприклад не менше шести місяців із можливістю продовження.

Крім того, доцільно передбачити інтеграцію психологічної підтримки у систему муніципальних центрів денного догляду, де мають функціонувати штатні психологи або укладатися договори із фахівцями із психосоціальної підтримки. Такий підхід дозволить поєднати інфраструктуру догляду за дітьми з

системою супроводу сім'ї, що втратила годувальника, забезпечуючи комплексну адміністративну модель підтримки.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Technical Support Instrument 2025 Flagship «Tackling demographic change through supporting skills, labour market and social inclusion reforms» // European Commission. URL: [https://reforms-investments.ec.europa.eu/technical-support-instrument-0/flagship-technical-support-projects/tsi-2025-flagship-tackling-demographic-change-through-supporting-skills-labour-market-and-social\\_en](https://reforms-investments.ec.europa.eu/technical-support-instrument-0/flagship-technical-support-projects/tsi-2025-flagship-tackling-demographic-change-through-supporting-skills-labour-market-and-social_en)
2. Communication from the Commission «Demographic change in Europe: a toolbox for action» 17 January 2023. European Commission. URL: [https://commission.europa.eu/publications/demography-toolbox\\_en](https://commission.europa.eu/publications/demography-toolbox_en)
3. European Parliament resolution of 15 November 2022 on reversing demographic trends in EU regions using cohesion policy instruments. European Parliament. URL: [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0392\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0392_EN.html)
4. Деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року № 495. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2022-п>
5. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року № 495: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2025 року № 471. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2025-п>
6. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 26. Ст. 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20>
7. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 6 вересня 2022 року № 2573-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 6. Ст. 38.
8. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19 жовтня 2017 року № 2168-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 31.
9. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я: Закон України від 3 грудня 2020 року № 1053-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 8. Ст. 59.
10. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 90.
11. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21 листопада 1992 року № 2811-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 5. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>
12. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
13. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 18. Ст. 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
14. Про освіту: Закону України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
15. Про дошкільну освіту: Закон України від 11 липня 2001 року № 2628-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 49. Ст. 259.

## REFERENCES:

1. *Technical Support Instrument 2025 Flagship “Tackling demographic change through supporting skills, labour market and social inclusion reforms”*. European Commission. Retrieved from [https://reforms-investments.ec.europa.eu/technical-support-instrument-0/flagship-technical-support-projects/tsi-2025-flagship-tackling-demographic-change-through-supporting-skills-labour-market-and-social\\_en](https://reforms-investments.ec.europa.eu/technical-support-instrument-0/flagship-technical-support-projects/tsi-2025-flagship-tackling-demographic-change-through-supporting-skills-labour-market-and-social_en) [in English].
2. *Communication from the Commission “Demographic change in Europe: a toolbox for action”* (2023, January 17). European Commission. Retrieved from [https://commission.europa.eu/publications/demography-toolbox\\_en](https://commission.europa.eu/publications/demography-toolbox_en) [in English].
3. *European Parliament resolution of 15 November 2022 on reversing demographic trends in EU regions using cohesion policy instruments*. European Parliament. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0392\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0392_EN.html) [in English].
4. *Deiaki zakhody z formuvannia fondiv zhytla, pryznacheno ho dlia tymchasovoho prozhyvannia vnutrishno peremishchenykh osib: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 kvitnia 2022 roku № 495* [Certain measures on the formation of housing funds intended for temporary residence of internally displaced persons: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 29, 2022, No. 495]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2022-п> [in Ukrainian].
5. *Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 kvitnia 2022 roku № 495: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 kvitnia 2025 roku № 471* [On amendments to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 29, 2022, No. 495: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 18, 2025, No. 471]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2025-п> [in Ukrainian].
6. *Pro administratyvnu protseduru: Zakon Ukrainy vid 17 liutoho 2022 roku № 2073-IX* [On administrative procedure: Law of Ukraine of February 17, 2022, No. 2073-IX]. (2022). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 26, Art. 220. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20> [in Ukrainian].

7. *Pro systemu hromadskoho zdorovia: Zakon Ukrainy vid 6 veresnia 2022 roku № 2573-IX* [On the public health system: Law of Ukraine of September 6, 2022, No. 2573-IX]. (2023). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 6, Art. 38. [in Ukrainian].

8. *Pro derzhavni finansovi harantii medychnoho obsluhovuvannia naseleennia: Zakon Ukrainy vid 19 zhovnia 2017 roku № 2168-VIII* [On state financial guarantees of medical care for the population: Law of Ukraine of October 19, 2017, No. 2168-VIII]. (2018). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 5, Art. 31. [in Ukrainian].

9. *Pro rehabilitatsiiu u sferi okhorony zdorovia: Zakon Ukrainy vid 3 hrudnia 2020 roku № 1053-IX* [On rehabilitation in the field of health care: Law of Ukraine of December 3, 2020, No. 1053-IX]. (2021). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 8, Art. 59. [in Ukrainian].

10. *Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky: Zakon Ukrainy vid 5 liutoho 2015 roku № 156-VIII* [On the principles of state regional policy: Law of Ukraine of February 5, 2015, No. 156-VIII]. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 13, Art. 90. [in Ukrainian].

11. *Pro derzhavnu dopomohu simiam z ditmy: Zakon Ukrainy vid 21 lystopada 1992 roku № 2811-XII* [On state assistance to families with children: Law of Ukraine of November 21, 1992, No. 2811-XII]. (1993). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 5, Art. 21. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12> [in Ukrainian].

12. *Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrainy vid 26 kvitnia 2001 roku № 2402-III* [On child protection: Law of Ukraine of April 26, 2001, No. 2402-III]. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 30, Art. 142. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> [in Ukrainian].

13. *Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17 sichnia 2019 roku № 2671-VIII* [On social services: Law of Ukraine of January 17, 2019, No. 2671-VIII]. (2019). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 18, Art. 73. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> [in Ukrainian].

14. *Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 5 veresnia 2017 roku № 2145-VIII* [On education: Law of Ukraine of September 5, 2017, No. 2145-VIII]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 38–39, Art. 380. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

15. *Pro doshkilnu osvitu: Zakon Ukrainy vid 11 lypnia 2001 roku № 2628-III* [On preschool education: Law of Ukraine of July 11, 2001, No. 2628-III]. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 49, Art. 259. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 25.11.2025

УДК 347.1:004.8

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-19-364-372

**Рудник Людмила Іванівна,**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри інформаційного,  
господарського та адміністративного права

факультету соціології та права

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Rudnyklyudmyla@gmail.com

ORCID ID: 0009-0003-2470-8660

## ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті досліджено проблеми цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану використанням технологій штучного інтелекту в умовах цифрової трансформації суспільства. Проаналізовано сучасні підходи до розуміння поняття штучного інтелекту та встановлено відсутність єдиної уніфікованої дефініції цієї категорії, що ускладнює як теоретичне осмислення, так і практичне правове регулювання відповідних правовідносин. Узагальнено доктринальні підходи до визначення штучного інтелекту та сформульовано авторське визначення, відповідно до якого штучний інтелект розглядається як комплексна міждисциплінарна система технологій, алгоритмів і методів, здатних до аналізу даних, самонавчання, адаптації до змін середовища та прийняття автономних або напівавтономних рішень. Значну увагу приділено аналізу нормативно-правового регулювання у сфері штучного інтелекту на міжнародному та національному рівнях. Визначено, що сучасна система правового регулювання має багаторівневий характер і включає акти Європейського Союзу, міжнародні стандарти, а також законодавство України, яке перебуває на стадії активного